

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Аутсорсинг та переведення на тимчасову роботу в харчовій промисловості та промисловості з виробництва напоїв: загроза працівникам і спілкам та стратегія профспілок [Електронний ресурс] / ред. О.Рубінчик, М.Рубінчик. - К.: IUF, 2006. – 66 с. – Режим доступу до статті: http://www.iuf.org/drupal/files/IUFOutsourcing_Ukrainian.pdf
2. Закон України «Про зайнятість населення» від 01.03.1991 р., № 804-XII / зі змінами і доповненнями // ВВР. – 1991. № 14. – ст.170 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/803-12>
3. Нестандартная занятость в Украине: социальные риски и контрстратегии профсоюзов: [Электрон. ресурс] / И Новак, О. Оверковский. – К.: Фонд Фридриха Эббрета, 2011. 20 с.- Режим доступа: <http://www.fes.kiev.ua/new/wb/media/publikationen/2-finalnij%20maket%20Nestandardna%20zanyatist.pdf>
4. В Украине каждая пятая компания использует аутсорсинг. [Электронный ресурс]. // Бизнес-гид. Интернет газета для бизнесменов. – 15.09.2010. – Режим доступа: <http://biznesgid.com.ua/articles/15.09.10/13767.htm>
5. Карлін М.І. Можливості застосування лізингу персоналу і аутсорсингу в Україні / М.І. Карлін, О.В. Борисюк // Демографія і соціальна економіка. – 2011. - №15. – С. 96-102.
6. Лісогор Л. Гнучкість зайнятості на ринку праці та соціальний захист. [Електронний ресурс]. /Л. Лісогор// Праця і зарплата. – від 08.04.2011. - № 13 (737). - Режим доступу: <http://www.dcz.gov.ua/control/uk/publish/article>
7. Офіційний сайт Міжнародної Організації Праці. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.ilo.org.ua>.
8. Зовнішня трудова міграція населення України. [Електронний ресурс] /ред.Чебанова В.Г. – К.: Фонд Арсенія Яценюка «Open Ukraine». – 2009. – 120 с. – Режим доступу: www.openukraine.org/doc/BK-MIGR-END.pdf

УДК 330.1+316.2

СОЦІАЛЬНИЙ КАПІТАЛ ЯК ЕКОНОМІЧНА КАТЕГОРІЯ: СУТНІСТЬ, КОНЦЕПЦІЇ
ВИНИКНЕННЯ*Алейнікова У.С.*

У статті розглядаються підходи до вивчення концепції соціального капіталу, які лягли в основу виникнення економічної теорії соціального капіталу, представлені існуючі трактування терміна «соціальний капітал», а також фактори придатності теорії соціального капіталу для практичного використання в сучасних соціально-економічних реаліях українського суспільства.

Ключові слова: *концепція соціального капіталу, системний підхід, довіра, соціальна взаємодія, глобалізація.*

Сучасний аналіз економічної ситуації в Україні свідчить про наявність цілого ряду важких соціальних і демографічних проблем, про відсутність чітко сформульованої стратегії розвитку країни як цілісної системи, в якій кожна окрема людина могла б реалізовувати власні можливості. Не дивлячись на те, що Україна володіє значним природним потенціалом і в її розпорядженні перебувають розвинена інфраструктура і матеріальні ресурси, країна знаходиться на найнижчій стадії конкурентоспроможності і тільки на початку шляху до ефективного соціально-економічного функціонування. В свою чергу, аналіз соціально-економічного положення низки країн (Німеччина, Японія, США), що розвиваються останнього десятиліття показав, що цим країнам свого часу вдалося досягти ви-

соких показників економічного зростання та підвищення добробуту громадян завдяки нарощуванню інвестицій в людський і соціальний капітал, що необхідно і для української економічної системи на сучасному транзитивному етапі. У зв'язку з цим, основна стратегічна задача України на шляху до подолання існуючого відставання в економічному та людському розвитку в порівнянні з розвиненими країнами світу полягає у формуванні української моделі ефективної соціально орієнтованої економіки [1, с. 4].

Таким чином, актуальність теми дослідження зумовлена об'єктивними потребами сучасного етапу як загальносвітового, так і українського соціально-економічного розвитку, націленого на підтримання гідного рівня життя, економічних свобод і соціального захисту громадян, задоволення потреб людей в добробуті та соціальної справедливості.

Метою статті є узагальнення наукових чинників, що сприяли розвитку інтересу до теорії соціального капіталу, систематизація існуючих в науці підходів до вивчення категорії «соціальний капітал», а також виявлення особливостей практичного застосування соціального капіталу в сучасному українському суспільстві та бізнесі.

Концепція людського капіталу набула свого розвитку ще в 60-х роках XX століття, і, на думку цілого ряду авторів, сприяла виникненню теорії соціального капіталу. В економічній науці дослідженню категорії людського капіталу присвячені роботи Г.С.Беккера, Г.Дж.Джонсона, Т.У.Шульца, які розглядали здатність до навчання, отримання нових знань і навичок як джерело людського капіталу, а також доводили економічну ефективність інвестицій в освіту та придбання і розвиток професійних навичок [2, с.15].

Ідеї про існування такої економічної категорії як соціальний капітал почали з'являтися вже в 70-80-х роках XX століття. У зарубіжній літературі вивченням проблеми соціального капіталу займалися французький соціолог П.Бурдьє, американський соціолог Дж.Коулман, соціологи М.Грановеттер, Х.Уайт, Р.Берт, Н.Лін. Подальшу популярність концепції соціального капіталу принесли дослідження Р.Патнєма, А.Портеса, Ф.Фукуями, який виклав своє оригінальне бачення сутності і функцій соціального капіталу в різних сферах людської діяльності. Серед російських вчених, що займаються дослідженням даного питання можна назвати Н.Бусову, І.Є.Діскіна, В.Радаєва, В.Степаненко, Л.Стрельникову. До українських дослідників, які зробили внесок у вивчення категорії «соціальний капітал» можна віднести Є.Захарченко, І.Кучму, М.Горожанкіну, О.Грішнова, А.Колодій, Л.Березовець, А.Бова, Ю.Наєнко. Однак в українській науковій літературі даної категорії приділяється значно менше уваги, порівняно із зарубіжними джерелами.

В даний час тільки відбувається формування теорії соціального капіталу. До кінця не вивчені форми прояву соціального капіталу в суспільстві, інноваційні можливості соціального капіталу та його функціональне призначення в розвитку української економічної системи [3, с.72].

З виникненням інтересу до соціального та інституційного виміру економічного розвитку в другій половині XX сторіччя категорія «соціальний капітал» активно привертає увагу вчених різних областей наукового світу. Дослідженням даного поняття займаються соціологи, економісти, політологи, педагоги і культурологи. Тим не менш, систематизація підходів до вивчення соціального капіталу до цього часу не завершена, тому що в різних науках поняття трактується по-різному, у зв'язку з цим залишається суперечливим і неоднозначним.

Не можна не погодитися з Т.Ю.Сидоріною, яка відносить соціальний капітал до категорії «розмитих понять» [4, с.319-320]. У свою чергу американська дослідниця Джин Коэн, взагалі, ставить під сумнів доцільність використання в науці поняття «соціальний капітал» як те, що не дає нічого нового і «більш заплутує, ніж щось пояснює» [5, с.26-28]. Професор лондонського університету Бен Файн у своїй книзі «Соціальний капітал проти соціальної теорії: політична економія та соціальні науки на зламі тисячоліть» також висловлюється про марність цього поняття, зазначаючи його «історичність» і «акультурність», засуджуючи при цьому спробу за допомогою даного поняття відродити теорію раціонального вибору. Або, може бути, «... в деякому відношенні соціальний капітал - це всього лише нова назва для старих суперечок ...», - як визнає сам Р. Патнєм [6, с. 75].

Однак ці точки зору виглядають досить радикальними у світлі сучасних уявлень з цього питання і вступають в протиріччя з розумінням провідними зарубіжними та українськими економістами,

соціологами і політологами сутності категорії «соціальний капітал» і значущості використання його форм в сучасній українській реальності.

На етапі дослідження сутності, функцій, а також джерел накопичення соціального капіталу, актуальним є аналіз концептуальних підходів до вивчення соціального капіталу з метою вироблення єдиної економічної теорії розвитку соціального капіталу і функціонування його форм, а також вивчення можливостей даної теорії у вирішенні практичних питань, що виникають на різних рівнях соціально-економічної взаємодії. Але перш ніж перейти до розгляду існуючих підходів до вивчення концепції соціального капіталу, доречно з'ясувати причини такого частого використання даної категорії в різних галузях сучасної науки.

Аналіз публікацій, присвячених дослідженню соціального капіталу, зокрема, робота О. Демківа «Концепція групового соціального капіталу та її адаптація до вітчизняних умов» дозволяє виділити наступні причини поширення теорії соціального капіталу [7, с. 104-106]:

1. Недієвість нових і старих економічних теорій, які не враховують ролі неформальних інститутів і соціальних чинників в умовах формування нової економічної системи.
2. Використання теорії соціального капіталу як одного з інструментів реформування демократичних держав, створених після розпаду соціалістичного блоку.
3. Соціальні зміни, які відбулися в країнах Західної Європи та Північної Америки, і як наслідок:
1) зростання мультикультурності суспільства, викликане імміграцією; 2) послаблення внутрішньосімейних зв'язків та зв'язків у межах сусідських громад; 3) криза інституту сім'ї та зниження народжуваності; 4) зміна співвідношення вільного часу і часу, що витрачається на трудову діяльність; 5) індивідуалізація і технологізація відпочинку; 6) падіння ефективності управління і громадянської активності; 7) порушення трудової дисципліни; 8) зростання злочинності, корупції та наркоторгівлі; 9) тінізація економіки; 10) недовіра до влади, втрата віри у завтрашній день.
4. Глобалізація сучасного світу, і як результат збільшення кількості транзакцій, що вимагають наявності третіх сторін при укладенні договорів, що свідчить про відсутність довіри між партнерами.
5. Передача державою своїх повноважень і відповідальності за соціальний захист населення недержавним інститутам.

Таким чином, розвиток науково-технічного прогресу, зростання спеціалізації і кооперації сприяють соціалізації економіки та підвищенню ролі персоніфікованих відносин в процесі виробництва. Очевидно, що наведені вище особливості розвитку сучасного суспільства характерні і для української дійсності.

Незважаючи на всю актуальність теорії соціального капіталу загальноновизнаного підходу до визначення сутності соціального капіталу в сучасній науці поки що не існує. Як вже було сказано вище, розробкою концепції соціального капіталу займалися як представники класичної політичної економії, так і прихильники соціологічних теорій.

Так, зокрема, М.М.Грейбіл, який розглядає соціальний та людський капітал як фактори добробуту і розвитку суспільства, пропонує наступні чотири підходи у вивченні концепції соціального капіталу [8, с.20]:

1. Антропологічний підхід пояснює ефективність людської взаємодії природною (біологічної) здатністю до об'єднання і встановлення соціального порядку.
2. Соціологічний підхід описує такі поняття як соціальні норми, мотиви людської поведінки, довіра і взаємна відповідальність.
3. Економічний підхід акцентує увагу на використанні соціального капіталу з метою максимізації індивідуальної корисності при здійсненні стратегічних інвестицій.
4. Політологічний підхід відображає ідею про роль інститутів, політичних і соціальних норм у створенні соціальної єдності, необхідного для економічного процвітання та сталого розвитку.

Дана класифікація має суттєво схожі підходи, що і предметно-функціональна теорія соціального капіталу Стрельникової Л.В. В обох класифікаціях наявність соціального капіталу передбачає досягнення певних вигод та ефективності економічної взаємодії при дотриманні взаємної відповідальності і наявності конкретних норм і правил поведінки [9, с.35-38].

Відомий російський вчений В.В. Радаєв у своїй роботі «Поняття капіталу, форми капіталів та їх конвертація» виділяє структурну та інституційну складову соціального капіталу, які формують структурно-інституційний тип систематизації теорії соціального капіталу [10, с.11-12]:

1. Структурна основа соціального капіталу передбачає наявність «мереж соціальних зв'язків», які сприяють передачі та розповсюдженню інформації, встановленню довірчих відносин між агентами будь-якої діяльності, а також «приналежність до певного соціального кола, або членство в групі».
2. Інституційна структура базується на довірчому відношенні між агентами соціального взаємодії та вимірюється взаємним виконанням даних зобов'язань.

У свою чергу, А. Т.Коньков, що займається проблемою соціального капіталу і його роллю в системі економічної взаємодії, виділяє наступні чотири концептуальних підходи до вивчення цього феномена [2, с.17-21]:

1. Мережевий підхід (М. Грановеттер, Р. Берт, Н. Лін, Н. Д. Деграф, Х. Флеп, П. Дімаджіо тощо), варіантом якого є також ресурсний підхід, розглядає соціальний капітал як функцію мережі - «відносно автономної системи зв'язків, що забезпечує високу щільність контактів між її учасниками» і має такі особливості: 1) досліджує індивідуальний рівень функціонування та відтворення соціального капіталу, не зачіпаючи рівень соціальних спільнот і суспільства; 2) розглядає якість соціальних мереж і структури зв'язків, що дозволяє акторам цих структур досягати тих чи інших цілей; 3) здійснюється «розмежування можливостей зв'язків учасників з іншими мережами, та їх зв'язків всередині соціальної мережі»; 4) замкнутість соціальних зв'язків, що забезпечує збереження існуючих ресурсів і неможливість створення нових, а джерелами відтворення нових ресурсів є зв'язки, що об'єднують представників різних соціальних мереж; 5) орієнтується на модель раціональної поведінки соціальних суб'єктів, що свідомо інвестують у створення соціальних зв'язків.
2. Комунітарний підхід (Р. Патнем, Ф. Фукуяма) розглядає соціальний капітал як сукупність зв'язків, норм і довіри, що сприяють ефективній взаємодії на рівні соціальних спільнот. Для даного підходу характерно: 1) соціальний капітал проявляє здатність суспільного блага; 2) соціальний капітал, виражений у формі довіри і здатності суб'єктів взаємодії до добровільної кооперації, є продуктом діяльності і надбанням соціальних об'єднань; 3) основна функція соціального капіталу полягає в скороченні витрат за рахунок економії на транзакційних витратах.
3. Інституційний підхід (С. Нек и Ф. Кіфер) на відміну від комунітарного підходу інакше оцінює джерела виникнення соціального капіталу: 1) відтворення і накопичення соціального капіталу здійснюється соціальними інститутами; 2) якість соціальних мереж і обсяг соціального капіталу визначається станом інституційної сфери (ступенем демократичності державного устрою, розвитком ринкових відносин, дієвістю правових механізмів); 3) в основі підходу лежить здатність соціальних інститутів викликати довіру суспільства, реагувати на суспільні очікування.
4. Синергетичний підхід поєднує деякі положення інституційного та комунітарного підходів і полягає в наступному, на думку Конькова А.Т.: «... діяльність держави, що стимулює громадянську активність, мислиться чинником формування соціального капіталу, що й забезпечує синергетичний ефект у формі ефективно діючої держави. Однак, це ефект виявляється лише при певній формі соціальної інтеграції, що поєднує горизонтальні і вертикальні, сильні та слабкі зв'язки між суб'єктами і різними кластерами соціальних мереж. Соціальний капітал локальних груп, якщо він не підкріплюється соціальними зв'язками між локальними спільнотами і державними інститутами, веде до переваги групової замкнутості, знижує суспільну довіру на міжгруповому рівні».

У розглянутих вище концептуальних підходах вивчення соціального капіталу просліджується різномірне використання ресурсів даного феномену: від рівня індивіда і сім'ї до рівня суспільних інститутів і держави.

Розглядаючи соціальний капітал з точки зору різномірного його використання, доцільно звернути увагу на наступні два підходи, запропоновані західними дослідниками С.Боргатті, К.Джон-

сом, Н.Ліном і докладно проаналізовані у статті О.Демківа «Соціальний капітал: теоретичні підстави дослідження та операціональні параметри» [11, с.100-104].

Автори виділяють два рівні використання соціального капіталу суб'єктами соціально-економічної взаємодії: макрорівень та мікрорівень. Порівняльна характеристика цих двох підходів представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняльна характеристика особливостей мікрорівневого і макрорівневого підходів вивчення категорії «соціальний капітал»

Характеристики соціального капіталу	Мікрорівневий підхід	Макрорівневий підхід
Приналежність рівню	Якісна характеристика окремого соціального актора	Якісна характеристика групи
Особливості створення	Продукт вкоріненості індивіда в соціальній структурі	Утворюється з активних взаємозв'язків між акторами, заснованих на довірі та спільних цінностях, що спрощують спільну діяльність
Відтворення і накопичення	Індивід може інвестувати в соціальний капітал, однак накопичення соціального капіталу неможливо без побудови мереж відносин	Відтворення та накопичення сприятливого соціального капіталу можливе лише в суспільствах, що володіють множинними соціальними мережами, нормами взаємодії і довіри
Визначення	Соціальний капітал - ресурс, використання якого дозволяє досягати індивіду поставлених цілей	Соціальний капітал - це сукупність інституцій, стосунків і норм, доцільне використання яких сприяє досягненню суспільних вигод
Складові	Мережі, соціальні норми, довіра, контакти	Горизонтальні і неформальні мережі, суспільні цінності і норми, горизонтальна довіра і ефективність системи

Представниками мікрорівневого підходу є П. Бурд'є, У. Бейкер, П.Р. Барт, А. Портес, Х. Д. Флеп, Н. Лін та інші. Названі дослідники дають такі визначення категорії «соціальний капітал»:

П. Бурд'є: «Соціальний капітал як сукупність актуальних або потенційних ресурсів, пов'язаних з наявністю міцних мереж зв'язків, більш-менш інституціоналізованих відносин взаємного знайомства та визнання» [12, с.66].

У. Бейкер: «Соціальний капітал - це ресурси, які актори отримують зі специфічних соціальних структур (соціальних мереж) і використовують, виходячи зі своїх інтересів» [10, с.101].

Р. Барт визначає соціальний капітал як «дружні контакти між колегами по службі та більш широкі контакти, завдяки яким ви можете використовувати свій фінансовий і людський капітал» [11, с.101].

А. Портес: «Соціальний капітал — це здатність індивідів розпоряджатися обмеженими ресурсами на підставі свого членства в певній соціальній мережі або в ширшій соціальній структурі...» [11, с.101].

Н.Лін: «Соціальний капітал представляє «інвестиції індивідів в соціальні стосунки, за допомогою яких вони отримують доступ до вкорінених в них ресурсів для підвищення очікуваних доходів від інструментальних і експресивних дій» [11, с.102].

Р.Патнем, М.Пелдем, М.Шифф, Ф.Фукуяма – учені, які є представниками макрорівневого підходу. До їх числа слід також віднести Дж. Л.Ханіфена і Дж.Якобса, завдяки яким термін «соціальний капітал» в 1916 році вперше з'явився в науковому звороті. Нижче приведені визначення даного поняття, запропоновані авторами макрорівневого підходу:

Р.Патнем: «По аналогії з фізичним і людським капіталом, втіленим в знаряддях праці і вченні, які підвищують індивідуальну продуктивність, «соціальний капітал» міститься в таких елементах громадської організації, як соціальні мережі, соціальні норми і довіра, що створюють умови для координації і кооперації заради взаємної вигоди»; «коли довіра і соціальні мережі добре розвинені, індивіди, фірми, райони і навіть нації процвітають» [6, с.79].

М.Пелдем: Соціальний капітал – «клей, що дозволяє мобілізувати додаткові ресурси стосунків на основі довіри людей один до одного» [10, с.102].

М.Шифф: Соціальний капітал – «це набір елементів соціальної структури, які впливають на стосунки між людьми і є базовими аргументами для продукування і реалізації функцій» [11, с.102].

Ф.Фукуяма: «соціальний капітал можна розглядати як додаткову умову налагодження господарських стосунків, яке може підвищити ефективність економіки шляхом скорочення «операційних витрат», тобто витрат на такі дії, як пошук відповідного покупця або продавця, обговорення контракту, здійснення урядових норм і примушенню до виконання контракту в разі конфлікту або обману» [13, с.250].

Л.Дж.Ханіфен розглядав уміння налагоджувати соціальні стосунки між людьми, які «утворюють соціальну одиницю», як одну з тих важливих обставин, «які впливають на повсякденне життя кожного», і говорив про необхідність виховувати братерство і симпатію один до одного [4, с.100].

Таким чином, аналіз запропонованих визначень свідчить про те, що основна відмінність обох цих підходів полягає в тому, що в мікрорівневому підході актори мають високий рівень індивідуального соціального капіталу, а на макрорівні створення соціального капіталу можливе лише за наявності в товаристві неформальних мереж, суспільних цінностей і норм. Схожість даних форм соціального капіталу полягає в тому, що і для індивідуального і для колективного соціального капіталу характерна наявність соціальних зв'язків, активізація яких приводить до збільшення об'єму соціального капіталу.

Вивчення існуючих підходів дослідження соціального капіталу в сучасній науці свідчить про наявність ряду ознак, які об'єднують і взаємно доповнюють розглянуті підходи між собою. Аналіз підходів і розглянутих визначень соціального капіталу дозволяє виділити такі відмінні особливості практичного використання цієї категорії:

- 1) вмістом соціального капіталу є міжособистісні зв'язки, відносини довіри, солідарність, готовність до кооперації та підтримки, вміння працювати в групі, команді;
- 2) соціальний капітал припускає розвиненість комунікацій і культури спілкування, навиків ефективної взаємодії;
- 3) соціальний капітал дозволяє швидко і ефективно координувати діяльність людей, орієнтувати їх на досягнення організаційних цілей, забезпечує оперативність передачі інформації;
- 4) розвиненість соціального капіталу різко знижує частоту проявів поведінки, що відхиляється, випадків порушення трудової дисципліни, несумлінного ставлення до праці, робить зайвим поточний зовнішній контроль за персоналом;
- 5) важливою відмінністю соціального капіталу від капіталу фінансового та фізичного є його наростання по мірі його споживання;
- 7) соціальний капітал накопичується в різних формах безпосередньої взаємодії людей і, насамперед, у стійких самоврядних соціально-психологічних спільностей або групах;
- 8) розвиненість соціального капіталу, особливо в його сучасних формах самоврядних бригад, відділів і цілих підприємств, різко збільшує віддачу від фізичного, фінансового і людського капіталу, дозволяє скорочувати витрати на контроль, навчання, професійну адаптацію та інформування персоналу;
- 9) поняття соціального капіталу втрачає всякий сенс, якщо мова йде про одну людину, тобто соціальний капітал існує тільки у взаєминах індивідів.

Потенціал соціального капіталу великий, і важливо правильне і своєчасне його використання для формування сучасного українського суспільства і побудови нової економічної системи.

ВИСНОВКИ

На основі системного та порівняльного аналізу концепцій, представлених в класичних і сучасних роботах вітчизняних і зарубіжних вчених з проблеми соціального капіталу, в статті:

1) узагальнено основні соціально-економічні фактори всебічного інтересу до теорії соціального капіталу, виділено п'ять характерних особливостей розвитку сучасного світу, що притаманні і українським соціально-економічним реаліям;

2) систематизовано основні підходи до вивчення категорії «соціальний капітал», виявлено чотири базових типа систематизації теорії соціального капіталу, а також встановлено, що всі розглянуті класифікації доповнюють одна одну і тісно взаємопов'язані;

3) виявлено основні особливості практичного застосування соціального капіталу в сучасному українському суспільстві та бізнесі.

Теоретична та прикладна цінність одержаних наукових результатів, полягає у подальшому розвитку теорії соціального капіталу як складової частини економічної теорії, розширенні системи наукових поглядів на роль соціального капіталу в поліпшенні економічного стану суспільства та бізнесу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Черниш О.І. Теоретико-методологічні засади формування нових механізмів державного регулювання в сфері соціально значимих послуг: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня док. наук з держ. упр.: спец. 25.00.02 «Механізми державного управління» / О. І. Черниш. — Донецьк, 2006. — 43 с.

2. Коньков А.Т. Социальный капитал как концепция экономической социологии и его роль в системе экономического взаимодействия: автореф. дис. на получение науч. степени док. соц. наук: спец. 22.00.03 «Экономическая социология и демография» / А.Т.Коньков. — М., 2006. — 52 с.

3. Горожанкина М.Е. Социальный капитал: политэкономический аспект: моногр. / М.Е. Горожанкина — Донецк: ДонГУЭТ им.Туган-Барановского, 2006. — 289 с.

4. Сидорина Т.Ю. Социальный капитал организации и социальная политика российского предприятия / Т.Ю. Сидорина // Журнал исследований социальной политики. — 2007. — №3. — С. 319—334.

5. Степаненко В.П. Социальный капитал в социологической перспективе: теоретико-методологические аспекты исследования / В.П. Степаненко // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2004. — № 2. — С. 24—41.

6. Патнэм Р. Процветающая комьюнити, социальный капитал и общественная жизнь / Р. Патнэм // МЭиМО. — 1995. — № 4. — С. 77-86.

7. Демкив О.А. Концепция группового социального капитала и ее адаптация к отечественным условиям / О. А.Демкив // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2005. — № 4. — С. 104—118.

8. Грейбил М. М. Социальный и человеческий капитал как факторы благосостояния и развития: дис. канд. эк.наук: 08.00.05 / М.М. Грейбил. — М., 2003. — 100 с.

9. Стрельникова, Л.В. Социальный капитал: типология зарубежных подходов [Текст] / Л.В.Стрельникова // Общественные науки и современность. — 2004. — № 2. — С.33—41.

10. Радаев В. В. Понятие капитала, формы капиталов и их конвертация [Текст]/ В.В. Радаев // Общественные науки и современность. — 2003. — № 2. — С. 5—16.

11. Демкив О.А. Социальный капитал: теоретические основания исследования и операциональные параметры / О.А. Демкив // Социология: теория, методы, маркетинг. — 2004. — № 4. — С. 99-111.

12. Бурдые П. Формы капитала / П. Бурдые // Экономическая социология. — 2002. — Т.3, (№ 5). — С. 60—75.

13. Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию: пер. с англ. Ф. Фукуяма. — М.: ООО «Издательство АСТ»: ЗАО НПП «Ермак», 2004. — 730 с.